

Suomen ympäristökeskuksen lausunto ilmastolaista

Suomen ympäristökeskus (SYKE) kiittää mahdollisuudesta lausua ilmastolakia koskevasta hallituksen esityksestä. SYKE pitää ilmastolain kokonaisuudistusta tarpeellisenä, jotta Suomi voi vastata kehittyvän ilmastopolitiikan haasteisiin, muutosvauhtiin ja kunnianhimon tasoon. SYKE kiinnittää lausunnossa liikenne- ja viestintävaliokunnalle huomiota erityisesti lain tavoitteisiin, soveltamisalaan ja ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmään.

Hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet (2§)

Hallituksen esityksessä ilmastolaiksi ehdotetaan vuodelle 2035 asetetun hiilineutraaliustavoitteen lisäksi säädettäväksi päästövähennystavoitteet vuosille 2030 ja 2040. Vuodelle 2050 asetettua päästövähennystavoitetta päivitetäisiin. Lisäksi säädettäisiin pyrkimyksestä vahvistaa nieluja, sekä sopeutumistoimista. Ilmastolain suunnittelujärjestelmä laajennettaisiin koskemaan maankäyttösektoria. Kuten perusteluissa on todettu, uusien ilmastotavoitteiden kirjaaminen lakiin antaa yhteiskunnan eri toimijoille selkeän viestin halutusta kehityksestä.

SYKE kannattaa esitettyjä päästövähennystavoitteita. SYKE kuitenkin toteaa, että erityisesti vuosille 2040 ja 2050 asetettuja tavoitteita voi olla tarpeen tiukentaa edelleen tulevaisuudessa. Tähän viitataan myös ehdotetun ilmastolain 2 §:ssä (lain ja suunnittelujärjestelmän tavoitteet). On tärkeää, että lain 2 § korostaa ilmastotoimien oikeudenmukaisuuden tärkeyttä ja viittaa kestävä kehityksen mukaisiin päämääriin. Tulevan kehityksen valossa on myös perusteltua, että sopeutumista käsiteltäisiin osana muita ilmastotoimia. Voimassa olevaan ilmastolakiin ehdotetut muutokset tukevat yleisesti tavoitetta vahvistaa ilmastolain ohjausvaikutusta. Soveltamisalan laajentaminen ja maankäyttösektorin sisällyttäminen ilmastolain mukaiseen suunnittelujärjestelmään ovat perusteltuja, koska maankäyttösektorin tuleva päästö- ja nielukehitys vaikuttaa merkittävästi edellytyksiin saavuttaa hiilineutraaliustavoite.

Päästövähennys-, hiilineutraalius- ja poistumatavoitteet ohjaavat kansallista ilmastopolitiikkaa. Uudet tavoitteet parantavat ilmastolain selkeyttä ja lisäävät ennakoitavuutta. Ne asettavat vaatimustason myös taakanjakosektorin ilmastotoimille, joista linjataan keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmassa. Taakanjakosektorin suurimman päästölähteen eli liikennesektorin (38 % taakanjakosektorin päästöistä vuonna 2019, Ilmastovuosikertomus 2019) näkökulmasta hiilineutraaliustavoitteen saavuttaminen vuoteen 2035 mennessä edellyttää erityisesti fossiilista energialähteistä luopumista, jolla on myös merkittäviä, polttoprosessissa syntyvien ilmansaasteiden vähentymisen myötä ilmeneviä terveyshyötyjä. Fossiilittoman liikenteen tiekartan (LVM 2021) Suomi tavoittelee vuoteen 2045 mennessä kokonaan fossiilitonta liikennettä.

Luonnollisesti myös taakanjakosektorin muilta sektoreilta (maatalous 22%, työkoneet 8%, erillislämmitys 8% taakanjakosektorin päästöistä vuonna 2019) on edellytettävä merkittäviä päästövähennyksiä.

Liikenteen päästöjen puolittaminen ja liikenteen laajamittainen sähköistyminen edellyttävät investointeja latausinfrastruktuuriin ja myös vähäpäästöisen energiantuotantoon. Liikenteen sähköistyminen nostaa merkittäväsi mm. akkumineraalien kysyntää. SYKE korostaa, että Suomen tulee omissa linjauksissaan ottaa huomioon, että mineraalien louhinnalla on ympäristöllisiä ja sosiaalisia vaikutuksia Suomessa ja maan rajojen ulkopuolella. Tämä korostaa sekä kulutusperäisten päästöjen ja muiden kulutusperäisten ympäristövaikutusten tarkastelun tärkeyttä ilmastolain mukaisten suunnitelmien laadinnassa. Taakanjakosektorilla erityisesti liikenne- ja viestintä ovat alueita, joilla kulutusperäisten päästöjen tarkastelu on tärkeää, sillä suurin osa autoista tuodaan Suomeen ja viestintä kuluttaa maailmanlaajuisesti energiaa. Kulutusperusteiseen tarkasteluun viitataan 11§ perusteluissa, mutta edellä kirjausta olisi perusteltua vahvistaa.

Lain soveltamisala (3§)

Hallituksen esityksen mukaisesti ilmastolakia sovellettaisiin valtion viranomaisten toiminnassa. Hallitus on sopinut siitä, että lakia täydennetään erillisessä HE:ssä koskemaan myös kuntia. SYKE pitää lain ulottamista kuntiin tärkeänä, sillä kunnilla on tärkeä rooli ilmastotoimien toteuttamisessa. On perusteltua velvoittaa kuntia arvioimaan päästövähennysmahdollisuuksiaan ja sopeutumistoimiaan tavoitteineen. Lisäksi lain perusteluissa on syytä korostaa 11 § perusteluita vahvemmin ilmastonäkökulman huomioon ottamista julkisissa hankinnoissa, investoinneissa ja julkisten palveluiden tuottamisessa.

Ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmä (7-13§)

SYKE toteaa, että ehdotus lisätä maankäyttösektori osaksi ilmastopolitiikan on perusteltu, koska sektorin päästö- ja nielukehitys vaikuttaa olennaisesti hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseen. SYKE katsoo kuitenkin, että erillisen maankäyttösektorin ilmastosuunnitelman sijaan sektorin tarkastelu olisi tarkoituksenmukaisempaa yhdistää pitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan ja keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan.

SYKE katsoo myös, että jotta kansallisen ilmastopolitiikan kokonaisuus olisi selkeä, läpinäkyvä ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksin kannalta oikeudenmukainen, ilmastolain mukaisen suunnittelujärjestelmän tulisi pitää sisällään myös energia- ja ilmastostrategiat. Myös liikennesektorin ilmastotyön näkökulmasta tämä olisi tehokkain ja johdonmukaisin vaihtoehto, sillä sektorin ilmastotoimia käsitellään sekä energia- ja ilmastostrategiassa että ilmastolain mukaisissa keskipitkän aikavälin

ilmastosuunnitelmassa ja pitkän aikavälin ilmastosuunnitelmassa (em. suunnitelmaa ei ole vielä koskaan laadittu). Säädöstasolla voitaisiin vähintään tehdä ilmastolain mukaisten suunnitelmien yhteydet muihin ilmastosuunnitelmiin näkyvimiksi ja säätää eri suunnitelmien yhteensovittamisesta. Tässä tosin haasteena on se, että energia- ja ilmastostrategioilla ei ole varsinaista lainsäädännöllistä pohjaa.

SYKE korostaa myös, että koska pääosa ilmastolain vaikutuksista ilmenee ilmastolain mukaisten suunnitelmien ja niissä määriteltyjen toimenpiteiden myötä, olisi tarkoituksenmukaista arvioida ilmastopolitiikan kokonaisvaikutuksia esimerkiksi ympäristöön, kansalaisiin ja talouteen erillisiä suunnitelmia valmisteltaessa.

Ilmastopolitiikan seuranta ja ilmastovuosikertomus (15–18 §)

Kuten edellä on todettu, seurantatiedot ja tutkimukset ovat osoittaneet, että liikenne- ja viestintäsektori on yksi haasteellisimmista alueista päästöjen vähentämisessä, vaikka vähäpäästöisten käyttövoimien teknologinen kehitys ja käyttöönotto on viime vuosina selvästi kiihtynyt. On tärkeää, että myönteiseen kehitykseen panostetaan jatkossakin. Seurannan ja arvioinnin tulee luoda tietoperusta, jonka pohjalta voidaan kehittää esimerkiksi kotimaista liikenteen päästökauppaa. On mahdollista, ettei kotimaista päästökauppaa tulla tarvitsemaan erillisenä keinona, mutta kehittämistyö loisi edellytyksiä arvioida EU-laajuisen liikenteen päästökaupan toteuttamishdotuksia ja mahdollisia ongelmia.

Suomen ilmastopaneeli, saamelainen ilmastoneuvosto ja yleinen osallistuminen

Ilmastolain lähtökohtana on tutkimustiedon laaja käyttö yhteiskunnallisessa päätöksenteossa sekä kansalaisten ja yhteiskunnan eri toimijoiden osallistumismahdollisuuksien vahvistaminen. Molemmat ovat tärkeitä periaatteita ja voivat vahvistua mm. Suomen ilmastopaneelin, tutkimuslaitosten ja yliopistojen työn kautta sekä perustettavan saamelaisten ilmastoneuvoston avulla. Niiden käytännön toteutuminen edellyttää kuitenkin voimavaroja ja aktiivista kehitystyötä, jossa voidaan kokeilla uusia innovatiivisia tapoja toteuttaa vuoropuhelua tutkimuksen ja politiikan valmistelun välillä sekä kehittää kanavia aktiivisella osallistumisella.

Lausunnon valmisteluun ovat lisäksi osallistuneet professori Mikael Hildén, professori Jyri Seppälä ja tutkimusprofessori Antti Belinskij.